

Kniha Ludvíka Kuby

ČTENÍ O LUŽICI

vyšla

za spolupráce

Českolužického spolku

»ADOLF ČERNÝ«

ve Vydavatelstvu

„Družstevní práce“

v Praze

Vytiskla ve 2000 výtiscích

Průmyslová tiskárna

v Praze

na podzim roku

1925

jím přinášeli „palence“ v úzkohrdlých lahvičkách. Po krátkém odpočinku kývli na dudáka a, svlékše kabáty (mužští i ženské), počali znova závrtný rej. Nyní se objevily v kole i postavy, jež patrně nepatřily k svatební družině; ale bylo i jim přáno. Vír houstl. Konečně se utvořil prostý chumel, líně se pohybuující. Horko stoupalo a veselí se stávalo nevázaným. Rudé halby s bílou pěnou krajkovou na okraji se kmitaly před očima a jen občas se mezi nimi zjevilo zelené gladženje nevěstino nebo rudé družčino. Modré kabáty žen a dívek byly odkládány a děvčata tančila v šněrovačkách, s kratičkými rukávy u košil. Konečně uznány i střevíce zbytečnými a tančeno na boso.

Došlo k zajímavé scéně. V osadě bylo něco mladíků, kteří se naučili na různé nástroje a jsou nyní zástupci „moderního“ hudebního směru. Těm se brzy znelíbila hudba Domilova. Rozeběhli se domů a přinesli svoje nástroje: basu, housle, klarinet, křídlovku, roh — a snad ještě nějaký prostředek k vyrábění nesmírného hluku, jež v brzku ztrhli. Domil ani jeho husličkář se nezlobili; usedli do kouta a odpočívali, přepouštějíce úkol svůj samozvaným nadšencům, kteří s velikou bezcitností hudlařili rozličné polky, valčíky atd. Některé, zvláště starší ženy, horlily, vidouce ony nástroje: „Nač to? Proč to nesete? Lépe hráte nedovedete! Vždyť se to ani nepatří!“ Ohniví muzikáři na štěstí stejně rádi tančili, jako hráli. Proto se za nedlouho jeden po druhém ztráceli ve vířícím kole, takže konečně musil Domil opět navléknouti své dudy.

Až dosud jsem byl pouze nestranný pozorovatel zmatku, jenž kolem mne vířil. Mínil jsem jím věrně zůstat i nadále. Náhle se něco stalo, čemu se říká vis major: já, dosavadní „stálice“, stal jsem se chtě nechtě — „oběžnicí“. Jeden z rolníků se mně totiž z čista jasna otázal, proč netančím, ačkoliv je tu tolik děvčat? Všichni počali na mne doléhati, abych šel „rejowac“. Jeden z nich vztáhl náhle

ruku po přitochivším se k nám páru, vzal dívku za rameno a vymkl ji z rukou udiveného tanečníka. Druhým pohybem ruky postavil ji přede mne a hlasem žertovně velitelským pravil: „Tady máte děvče, a teď jděte tancovat. Je to moje deera, tancuje dobře.“

„Hledte“, pokoušel jsem se ještě o výmluvu. „Mám veliké cestovní boty a pošlapu děvčatům nohy; vždyť jsou všechna bosa!“

„Z toho si nebudou nic dělat. Kdyby se toho bála, nezouvala by se!“

A již jsem i se statečnou Slepjankou zmizel ve vlnách tanečního víru. Slovo své, že pošlapu děvčatům nohy, jsem splnil až tuze dobře.

Na slovanském Araratě.

(1904.)

Zapadlý městys. Po kolmých stráních schodovitě nakupené chaty a domky, v nejvyšším z nich několik útulných komnatek se široširou vyhlídkou na pláň, dolinu svírající, na hory Halštrovské, na západě smutně se modrající, a v jedné z komnatek tichý hovor, tlumený malebnými koberci a těžkými clonami. To jeden z mých lužických přátel, s nimiž jsem se před šestnácti lety seznámil a jež nyní — poprvé od té doby — zase obcházím, takto ke mně hovoří:

„Těžko se, příteli můj, našinci umírá. Ne proto, že je nás, lužických Srbů, vůbec málo, ale že je málo těch, kteří srbsky dobře známe. Míním spisovně. A míním spisovatele. Je to přirozené. Nikdo se u nás srbsky neučí. Kdo nevěnuje studiu srbstiny všechnu svou pili soukromou po celý život, nedosáhne ničeho. Škol není, literatura v plénkách. Já osobně mnoho děkuju vašemu výtečnému Hattalovi, jehož jsem byl věrným žákem. Ale přece jsem

pracoval hlavně sám. A pracuji podnes. A až budu mít bohatství a krásu našeho jazyka zcela v své moci, odejdu, aniž budu moci shromážděný majetek někomu odevzdati. Teskno mi. Neboť vidím, že každému z nás je souzeno, aby začínal od základu, že všichni dohromady podobní jsme kletému Sisyfovi, jehož jedno zdvižení ramen značí jednoho z nás život, těžký a pracný!”

Byl to pan Jakub Bart, katolický duchovní, jenž takto hovořil, provázeje úsečná svá slova trpkým, u něho povědomým úsměvem.

Když jsme se po prvé viděli, byl kaplanem v Radwoři, nedaleko Budyšina, působiště Hórnikova. Hórnik sám mne tehdy k němu dovedl. Vyprovázal mne sem v své nekončné laskavosti z Budyšina na obchůzku po Lužici, neboť Radwoř ustanovil za moji prvou stanicí.

Mám pěknou upomínku na tu chvíli, „Knihu sonetů”, již mi tehdy pan Bart věnoval. Je to knížka malá objemem, veliká významem. Pode jménem Čišinský vydal Bart sbírku veršů, jež značily literární revoluci. Viděl tehdy kolem sebe jen vyčeřenou hladinu lužické veřejnosti, jejíž vlny místy dosahovaly vysoko se vzdýmaly.

Dnes je autorem celé řady veršovaných knih, z nichž rádo se překládá do všech slovanských jazyků. I západ evropský dal si předložití ukázky, aby jim vzdal svou pochvalu a uznání. Jen krajany své náležitě neuspokojuje.

Má divný osud. Též v úřadě naprosto neuspokojoval. Jako dvorní kazatel v Drážďanech budil žárlivost svých soudruhů, neboť mistrovské výkony jeho shromažďovaly vybrané, dychtivé posluchače, v Radebergu pak — zase mezi Němci — nemohl pro práci se téměř dotknouti pera — a přece je dnes již pensistou, člověk v plné mužné síle, v nejlepších letech!

Nezoufal si proto. Odpověděl na to svým charakteristickým úsměvem a — stěhoval se hned domů, mezi své, do rodiště, do malebného Kukowa, jenž se vsí Pančicemi

tvoří malý, roztomilý měšťásek, zcela ukrytý v těsné dolině. Jen rudá střecha starobylého kláštera Mariiny Hvězdy vyniká tu z hloubi a je nám vodítkem, putujeme-li sem pěšky.

Volil dobře náš poeta. Když nasycen je dalekou perspektivou na pohorský kraj, na ponuré hory vzdálené, uchýlí se do stinného bludiště klášterního parku a zde, obklíčen jsa stříbřitými kmeny ševalicích bříz, tká dále těžký gobelin svých poetických snů. Nebo bloudí spletitým městečkem, jímž protéká potok v stínu olší, a oddává se půvabům tajemných koutků, jež jsou samý kámen, samá zeleň, samá kaluž, samá lomenice.

Přišel sem nedávno, ale míni tu zůstatí. Těší se teprve nyní na práci, na práci volnou, svobodnou, velikou. Stejně jako jejich znamenitý Muka, jenž toužebně ždá chvíle, kdy mu „odpočinek” bude značiti obrození, znovuzrození, mládí, nový život, dalekou perspektivu, veliké naděje, uskutečnění snů . . .

To je už osud lužické inteligence: chce-li svému národu býti užitečná, těšiti se musí — na pensi. Život od nich žádá neúprosně, aby byli Němci. Jen jako takoví jsou placeni za svou práci, jen jako takoví mohou obhájití život, bytí.

Stav duchovní považovati je tu za výjimku. A opravdu, duchovní mezi svým lidem mohl býti živ jako Srb a pracovati jako Srb. Ale i to se mění . . . Kněží jsou posíláni do ciziny a tam utonou.

I Bart tam byl poslán. Ale neutonul. Ale také tam neobstál. Překážel. Byl pověsný svou „lebkou”. Má jednu z těch, na něž měl nebožtík Mommsen spadýno.

Ale doma také překáží. A překážel hned s počátku. Vyrůstal nad své poměry a to je nepohodlné pro obě strany. Není to řečeno na ujmu Lužičanů, těch dobrých, obětavých, ušlechtilých lidí, jejichž vysoký cíl žádá silné vůle a pevné víry v prospěšnost vykonaných činů; je to jen

klidné potvrzení skutečných poměrů. Nikde jinde by jinak nebylo, všude jinde by byl Bart způsobil stejný rozruch za stejných poměrů. A že u národa tak malých rozměrů je vše osobnější, přímější, citelnější, je příliš jasno.

Do Čišinského byl největším poetou Handrij Zejleř, jehož četné verše se staly majetkem lidu, národními zpěvy. Poeta byl rád čten pro lehkost formy a přístupnost sujetu. Národ byl mu vděčný za hojnost lehkou stravitelné krmě a z piety nikdo nepovažoval ani za slušné, aby se dral výše na lužickém Parnasu. Ve čtyřech svazcích nádherné úpravy vydány byly nadšeným studentstvem verše Zejleřovy. S tímto aktem povinné vděčnosti počato bylo právě asi v době, kdy vyšla Čišinského prvá kniha.

Aniž vedl jaké polemiky, ukázal mlčky svým krajanům, že v celé jejich dosavadní poetické literatuře nebyl napsán ani jediný formálně dokonalý verš. Metrum kulhalo a rým byl nahrazován pouhou assonancí; ba ani té nebylo příliš dbáno.

Svatozář, obklíčující Zejleře, nedovolila ani, aby si mnozí všimli toho nedostatku. Teprve když vyšla „Kniha sonetů“, všichni náhle prozřeli. Patřili udiveně na verše, vynikající formální dokonalostí, v lužické literatuře dosud neviděnou, cítili bezvadné metrum, a hlavně slyšeli rým, silný, zvucný, krásný, jadrný! Neslyšáno!

Čišinský věděl napřed, že mu to levně neprojde. Sám se přiznává, že mu musil odvahy dodávati Hattala, jemuž patří nemalá zásluha o celou událost. Dal vůbec k této reformě lužické literatury sám podnět, Bartovi pak slíbil i svoji záštitu, bude-li třeba.

A málem bylo.

Na ráz byli Zejleř a s ním všichni ostatní posunuti stranou. To bylo trapné, jako náhlé procitnutí z příjemného snu. Zavanul silnější větřík, dým kadidla se rozprchl, skutečnost vyzněla holá, prostá, zarážející. Těžko lze si v takovém případě ihned přiznati: klamal jsem se po celý

svůj život. Prvý pocit byla nevraživost, namířená proti Bartovi. Ani člověk tak vysokého ducha a tak vznešené povahy jako Hórnik neubrání se vlně, již Bart vyvolal. Ale byl za to první ze „starých“, jenž se vzpamatoval. Brzo na to potají k sobě Barta zavolal, a ten — mladý student — s jistými jen obavami pozvání vyhověl. Ale zde jej čekalo překvapení. Zvučícím pohárem uvítal Hórnik mladého poetu na lužickém Parnasu, a když Bart odcházel, kroužila se mu hlava z různých příčin . . .

Když mne Hórnik k Bartovi přivedl, byl sice již boj vybojován, ale vítězství nedovadlo v Bartovi utajiti stesku: „U nás je vše monopolisováno a běda tomu, kdo zavádí o obor, jenž je už zadán. Na příklad, psáti básně se nedovoluje, když je známo, že je už píše pan X.“

A dnes, po tolika letech, neztvrdil ještě u svých nadobro. Ví to. Ale ví také, že to v lužických poměrech jinak nejde. Ví, že nemůže mít úspěchu jako Zejleř, protože nepíše, jako on, pro lid — není mu to dáno — a ví, že inteligence lužické je málo. Je při své pýše skromný, jakožto znalec prostředí, v němž mu osudem bylo stanovoeno, aby působil; a je přes svou skromnost hrdý — nepodává se, jsa nepřístupen, dotýkají-li se přátelé uměleckého kreda, jeho básnického naturelu.

Čišinskému je vedlejší, že lužičtí Srbové k němu dosti nelnou, že necítí zplna, koho v něm mají. On přece, když ho cizina pout zbavila, zaletěl ihned domů, a zde jako orel na vysoké stráni hnízdo sobě zrobil. Z Tuskula svého patří pak zamračeným okem na nedalekou hradbu hor Halštrovských, jejichž temněmodrá silhueta jímá tesnotou, a naslouchá příboji vln, jež bijí ze západu . . .*)

Hory Halštrovské!

Nejsou vysoké, nejsou divoké, ale jsou veliké svou minulostí, tajemné tím, co pro nás chystají. Mezi světem

*) Zemřel, bohužel, záhy, r. 1909, stár jsa teprve 53 let.

germánským a slovanským učinil je mezníkem před devíti sty lety Boleslav Chrabrý, když vyrval po dlouhých bojích lužické Srby z německé moci. Jen že polský panovník učinil Halštrov hranicí politickou, za níž náš lid sahal domovem svým v milíoněch po obou březích labských na sever až k moři, na jih až do Bavor a — třebaš přemožený — dlouho aspoň trpně vzdoroval nátlaku a útisku.

Dnes je hranice politická mnohem, mnohem dále na východ a zde, na Halštrovu Černém, již jen mez jazyková, etnografická — bohudík, že aspoň ta.

Jak dlouho as potrvá?

Tak se bezděky ptáme při pohledu na dějinnou hradbu a ztěžka se bráníme teskným obavám. Dnes se nelze konejšiti faktem, že na příklad na levém břehu labském pět set let trvalo, než mohli náš jazyk nadobro vypudití ze soudů a veřejnosti, nebo že jazyk Bodrců na lüneburské pláni hlaholil ještě v 18. stol. Ani to nemůže býti útěchou, že se dnes dosud srbsky mluví, tiskne a čte v Prusku, kde již přede dvěma sty lety srbsky mluvit vůbec zakázali. Dnes jsou poměry jiné, půda je naskrze podemleta, a pohne-li se jednou hráze u Černého Halštrovu, spláknuta bude Lužice celá na jediný ráz, a vlna se zarazí až zase mnoho, mnoho mil na východ...

Když Bedřich Vilém I. r. 1731 zakázal v Prusku oddávat, kdož neuměli německy, a když za čtyři léta na to nechtěl vůbec dovoliti, aby se mluvilo jazykem slovanským, byl to rozkaz nejen nelidský, ale i nesmyslný, protože nemožný. Dnes by byl jen nelidský. Zásluhou školy jsou dnes Lužičané do posledního ovčáka tak zpracováni, že na den a hodinu mohou uposlechnouti, kdyby Německo napadlo, aby sáhlo k podobnému — u Němců vždy možnému — „opatření“.

Snad se tak nestane. Je oprávněna naděje. Němci pokládají Srby za propadlé osudu a nemíní katastrofy

urychlovati nápadnějšími prostředky. Srbové zase naopak vyvinuli v posledním století tolik síly, pud sebezachování u nich tak zmohutněl, že nad budoucností jejich netřeba zoufati, nezmění-li se zevní okolnosti.

Mohutný, zvláštní dojem ve mně vždy zanechává návštěva Lužice. Jsem vzrušen, cítím se tu v ovzduší neobyčejném, cosi povznášejícího a posilujícího na mne působí. To palčivá ona půda, dějinný terén, historické pozadí, hrozivá situace, možná perspektiva a hlavně pohled na neuvěřitelný zápas Davida s olbrímem má na pozorovatele takový vliv. Vidíme tu obraz heroismu v nepoměru, jenž se jen zřídka naskytá v dějinách. Vidíme zápas dvou ideí, z nichž jedna žádá splývání malých národů s velkými pod klamným heslem pokroku, druhá hájí práva bytí i nejmenšího z individuí. Srbové nemají spojenců a jen víra, že jsou na světě a v životě národů jisté vztahy, které leží mimo bezcenné zákony suchých výpočtů, jež stojí výše než převaha fysická, síla, moc a s tím vším spojené tak zvané „právo“ — jen ta víra jim je v boji pomocníkem a posilou.

Dovedu si jasně představití, že bych nemusil býti Slovanem, abych sledoval velkolepý proces se zájmem a sympatií věnoval slabšímu. Už proto, že tito slouží principu, jehož uskutečnění leží teprve v daleké budoucnosti, v níž však věřím. Zápas bývá označován jako „boj kultury s barbarstvím“. Pevně věřím, že v budoucnosti — třebaš daleké — se budou dosavadní pojmy kultury a tak zvaného barbarství důkladně revidovati. Shledá se, že nebylo na světě nikdy ani výlučné kultury ani výlučného barbarství, ale že bylo vždy obě v různé míře spojeno, a to, jež zvítězilo — barbarsky, mocí hmotnou — že prohlásilo samo sebe z vlastní moci a zvůle „kulturou“ a všemu ostatnímu vypálilo na čelo znamení „barbarství“. Ve skutečnosti byla a jest všady svoje kultura, jenže nedovedla s druhou, soupeřovou kulturou jíti vždy stejně rychlým

krokem nebo týmž směrem. Vždyť přece velikým činem kulturním každého národa již jest jeho jazyk, velkolepá skladba, o níž miliony jedinců pracovali po věky — a není mi jasné, že se lze na příklad hříčkám egyptských pyramid více obdivovati nežli jazykům násilně potlačovaných národů . . .

Takovými a jinými ještě myšlenkami plní nás návštěva Lužice. Jsme tu v národě hrdinů. Platí to o vzdělanci i o sedlákovi.

Vizme prvního z nich. Po celý život musí býti zevně Němcem: vůči světu, státu, zaměstnavateli. Jméno rodné mu proto již dávno poněmčilo.*) Ale jako uvádí vedle toho (v závorce) pro sebe i srbské příjmení, tak pro svou rodinu, pro své soukmenovce a budoucnost svého národa zachovává si soukromě i svou srbskou duši, srbské vědomí. Celý život žije na zapřenou, celý život nosí na své líci vnucenou mu železnou masku, již odpíná jen v soukromí, mezi svými — či není to hrdinství?

A srbský sedlák je rovněž statečný. Umí on i celá jeho rodina německy, ba počítají a čtou lépe oním jazykem než po srbsku, ale jsou a trvají svými. Znalost němčiny uznávají jako nezbytnost a výhodu, ale svého neopouštějí. Naopak. Dostane se k nim německý sirotek — a ten zapomené německy a naučí se srbsky. Nebo dostane se jim německého pastora, a oni ho naučí srbsky dokonce i básniti. A zajímavé je, kterak si obě pohlaví rozdělila úlohy. Sedlák je politicky a národně uvědomělý, ale kroj na příklad už dávno opustil. Selka naopak o všech těchto otázkách neuvažuje a nemluví, ale je za to ona vlastní, neuvědomělá, živelní síla národního konservatismu, jenž vydá nejvíce. Svůj kroj zachovala v původní starodávné nádheře a za nic nedovolí dceři, aby se mu stala nevěrnou. Lpí na všem, co je domácí, svoje, srbské, s houževnatostí

*) Mucke (Muka), Schneider (Krawc), Mörbe (Mjerwa) atd.

a neúmorností, jež dnes pro Srby je poloviční otázkou existenční.

Tak to vypadá dnes v Lužici, nehledě na vlastní pracovníky, zákopníky, budovatele, vůdce, již krácejí v čele.

„Děláme, co můžeme,“ pravil s povzdechem jeden z nich, „a ostatek necháme v rukou božích.“

Pan Jakub Herrmann, jenž těmito slovy končil náš hovor, když jsme se pod večer na zahradě procházeli, je farářem a kanovníkem ve Wotrowě, vzdáleném od Kulkowa půl hodiny na jih. Jeho osobnost nás zaujme všim právem.

Ve světě slovanském méně známé jméno, značí dnes*) přece s Mukou a Bartem jeden z nejdůležitějších balvanů, o něž se opírá lužický národ, ba na nichž spočívá celou tíhou svého trudného postavení. Je z těch tichých pracovníků a velkých lidí, jejichž jména se nepojí k literárním pracím, bez nichž by však literatuře lužické chyběl důležitý živel — finanční podklad. Právem je po léta volen za předsedu Matice Srbské, právem ho nazývají mladí Srbové „naš drahý, starý otec“.

Povah tak zaokrouhlených a celistvých, souměrných a důsledných, přese všechnu měkkost a něžnost určitých a silných, je jistě málo. Vyskytnou-li se, mívají pak za přídánek železně zdraví a věčné mládí. Z růžového líce se důvěřivě na každého upírá mladistvý zrak a jen bílému vlasu patří zásluha, že se dojem neuchyluje příliš od pravdy. „Knjez**“) kanovník“ je sedmdesátiletý junák, jehož dojem na mne byl tím větší, že mi připomínal drahou osobnost nebožtíka Hórnika. Domníval jsem se, že je to toliko můj klam, podoba jen zdánlivá, a byl jsem překvapen, když se mne pan Bart jednou tázal: „Nezdá se vám, že se pan kanovník stal zcela podobným Hórnikovi?“

*) 1903.

***) knjez = pan; knjeni = paní; knježna = slečna, jeptiška.

Svoji službu duchovní konal s počátku v Němcích, ale před třicetisedmi lety se dostal do Wotrowa, kde zůstal po dnešní den. A jinam už nepůjde. Mohl na lepší místa, a nešel. „Přivykl jsem Wotrowu a on mně; proč chodit jinam?”

Zvláštním klidem sálá jeho osobnost. Spojený s tím jasný, rozumný, shovívavý názor o světě — toť jeho charakteristika. Nad lidskou chybou a slabostí pokrčit klidně rameny, byť byl sám její obět, toť výsledek jeho životní filosofie. Vítězit nad světem dobrotou, láskou, odpuštěním, toť jeho zásada. Snést cizí názor a chybným stavět zlaté mosty, toť jeho úsilí.

Jeden duchovní z Němec na příklad, Srb již odcizený a jeho kmotřenec, dlel ve Wotrowě současně se mnou, a nikoli pro své pohodlí, ale k vůli mně, žádal na něm kněz kanovník, aby šel místo něho k nemocnému, tři čtvrti hodinky cesty odtud. K mému překvapení mladý člověk namítl, že nemá k tomu potřebné „jurisdikce”. Klidně se usmál starý pán: „Žádám-li tě o to, jurisdikce ti netřeba. Ale nenutím tě — jak ti libo. Zítřka v neděli však, nezapomeň, tě čekám. Poobědváme společně, což?” A mladý kněz přisvědčil, načež stařec odešel, aby se sám připravil na cestu do Krěpic.

Starý pán je v Lužici zbožňován. Běží-li o reprezentaci Srbů, jde v čele. Byl několikrátě hostem saského krále. To mu nepřekáží, aby vedl život co nejjednodušší a aby byl vzor prostoty. Líbat si rukou nedává, lid ho oslovuje prostým slovem: „kněže!”

Seděli jsme za soumraku na lavičce před farou, když ze zahradních dvířek kdosi vyšel, přes dvůr kráčel, nás pozdravil a vyšel vraty do vsi.

„To je občan ze sousední vsi,” vysvětluje můj hostitel. „Mají to kratší přes naši zahradu, která je stále otevřena.”

„I v noci?”

„I v noci.”

„A což ovoce?” Jeť veliká zahrada samá jabloně, hrušeň, slíva.

„Toho se nikdo netkne.”

Takové jsou zdejší poměry.

Z dále cosi silně bzučelo a hučelo.

„To je ‚parník’ (parní stroj), poznáváte? U vás též asi mlátí hodně strojem, že? U nás napořád. Jen já jsem zpátečník. Nedovedu se s mlatici rozloučit. Lidé si více vydělají a mně je to tak milejší.”

Co si důvěrného, společného víže tu všechny spoluobčany; jsou jako jedna rodina, jež se co možno každý týden všeska sejde. Za pohanských časů to byly „wjece”, jež Srby o svátcích shromažďovaly, dnes to jsou křesťanské služby boží. Tu je kostel nabit, neboť i osady přifařené se dostaví v počtu co nejhonějším, a fara uzamčená se stane mrtvým domem, protože i hospodyně i služka jsou přítomny bohoslužbám.

Zato po bohoslužbách nastane na faře ruch. Předplatitelé přicházejí si pro lužický týdeník, v předsíni pro ně uchystaný, jiní jdou navštívit pana kanovníka jakožto svého příbuzného, kmotra nebo přítele nebo jdou na něm žádat rady, anebo posléze — což není právě nejhorší — zvou ho na křtiny, svatbu, rodinnou hostinu, „kermušku” (posvícení). Všichni jsou rádi viděni, všem kněz podle možnosti vyhoví, všichni, chtějí-li se zdržeti, jsou pohostěni.

Divil jsem se, jaké množství časopisů se ve Wotrowě odebírá.

„Ano, náš lid dosti čte,” dokládal pan kanovník. „Vůbec jsou to dobří Srbové, jako všichni katolíci Srbové.”

A přišli jsme na velmi zajímavé thema, na poměr jednotlivých vyznání k lužické národnosti.

Je to zvláštní. Všech Lužičanů je asi 164.000, z nichž jen 11.000 katolíků a ostatní protestanti. A přece sami protestanti nám řeknou, že katolíci mají nikoliv poměrně, ale

absolutně větší podíl na všech národních pracích srbských. Přiznával to nebožtík Smolef (protestant) a vyznává to nepokrytě dr. Muka, který též není katolík. A platí to nejen o literárním ruchu, pracovní horlivosti, ale též o neústupnosti lidu proti germanisaci. O malém katolickém okršku je na příklad známo, že od nepamětných dob se žádná obec neponěmčila. O protestantských to říci nelze.

Jedna z příčin, že jsou katolické osady proti poněmčení téměř chráněny, je jasná. Protestantism se vydává a platí za německé, takorška národní vyznání, a protože připravuje půdu germanisaci, stává se úpornost katolicismu bezděčným a samovolným pomocníkem srbské národnosti.

Reformace vůbec velmi zklamala. Majíc za zásadu, že se má kázati lidu jazykem jeho, měla se starati, aby se vychovali i srbští duchovní a učitelé. Ale stal se čirý opak. Protestantští duchovní byli jen Němci a za učitele musil Srbům stačiti obuvník nebo kovář.

Ovšem nelze šmahem odsuzovati reformaci na prospěch katolictví. Poměr obou není jednoduchý. Skutečnost je, že se literatura lužická počala teprve reformací v polovici XVI. st. a že katolíci se chopili díla teprve o stopadesáte let později, povzbuzeni jsou příkladem protestantů. Bezděky se namane otázka, nebyla-li by bez reformace Lužice vůbec usnula?

Naproti tomu zase duchovenstvo katolické potom rozvíjelo svou činnost velmi horlivě.

Veliký vliv měl katolický pražský *lužický seminář*, na Malé straně ve století osmnáctém dvěma bratřími lužickými, Šimony, založený a nadaný, v němž byli srbští mladíci po dobu studií gymnasiálních a theologických. Je přirozené, že mělo pro ně veliký význam, když poznali český národ, třeba tehdy rovněž ponořený do polospánku.

Když se naopak duchovní protestantští vzdělávají v Němcích, musí se objeviti mezi obojím duchovenstvem rozdíl. Ale protože každý z protestantských mladíků prožije mládí

normálního německého studenta, nutno dvojnásob vážiti si oněch, kdož nejsouze cizinou oslepeni a zakoupeni zůstávají svému rodu věrni.

Tito pak jdou bez předsudku ruku v ruce s příslušníky vyznání druhého. A tu ukazuje se onen krásný rys lužické povahy, náboženská snášelivost. Zejleř, jako chudý theolog protestantský, požádal srbského katolického biskupa o podporu a dostával ji po celou studijní dobu. Hórnik — katolický hodnostář — byl Smoleřovi druhem nejvěrnějším, jemuž ochotně pomáhal i z finančních nesází, pokud mu stačili odměřené prostředky. Stejně hluboký a opravdový poměr víze Muku s Herrmannem a matiční schůze, kde se stýká tak veliký počet duchovenstva obojího vyznání, netrpí nijak tímto rozdílem.

Významnost tohoto jasného bodu vysvitne nám náležitě ovšem teprv tehdy, když uvážíme neobyčejně vyvinutý náboženský konservatism lužického národa. Je religiosní podle našich pojmů až do krajnosti, ale protože mu nechybí ani mravní podklad toho všeho, je navzájem loyální a tudíž i snášelivý. O odpadlíka nestojí ani jedna ani druhá strana a že by se mohl katolík státi evangelíkem nebo naopak, nikomu ani do hlavy nevstoupí.

Hluboký, opravdový cit náboženský má pod vlivem konservativní povahy lidu v zápětí, že náboženství je sloučeno nerozlučně se životem lidu a jeho národností, jinak řečeno: je zde vše čistě konfesionální, ovšem ve smyslu nejušlechtilějším. Vyznačujet se národ srbský láskou k pokroku jak v ohledu hmotném, tak i intelektuálním.

Také je srbský sedlák v celých Němcích sedlákem nejvzdělanějším, nejinteligentnějším. Nad německého vyniká již tím, že zná jazyky dva a německy že mluví jazykem spisovným. Odebírá dvojí časopisy, dvojí knihy čte, dvojí kalendáře kupuje. Ves vyniká čistotou a spořádaností. Výstavná hospodářství jsou v saské Horní Lužici kryta většínou břídlíci a odedávna všecka jednopatrová. V horním

patře je řada světnic, vlastně pokojů, naplněných výbavami pro dcery. Dolnolužické a ostatní vsi rovněž lze nazvat vzornými. Dvory čisté, úpravné, chlěvy rovněž. Strojů nejnovějších se hojně užívá, ale při tom, zůstáváje v zásadě bytostí konservativní, pracuje hospodář hlavně sám se svou rodinou. Je to pud, jenž dobře radí lužickému rolníkovi, kde se má svého držet a kde se má sejít s novou dobou. Proto je zámožný, třebaž ne velebohatý, a při všech hospodářských krisích chráněn před úpadkem. I nejbohatší z nich se drží starodávného bontonu a ve svátek přepásá se modrou, čistou, nažehlenou zástěrou, v níž vítá a přijímá hosty. V této skromnosti předčí nad našeho rolníka, jenž si přepych mate s pokrokem. Účelnost a užitek nalezou u lužického sedláka vždy otevřenou mysl.

Pan kanovník to vše ví a má z toho radost.

Jednou jsme byli pozváni na studentskou „kermušku“, t. j. schůzku, hostinu, „posvíceníčko“.

Pan kanovník se na to těšil. Má rád mladé lidi, rád je vidí veselé a vzal hned s sebou zpěvník.

Byli jsme vřele uvítáni hospodářem a celou rodinou. Všichni nám tiskli přátelsky ruce a přítomných asi dvacet studentů jalo se mne pozdravovati většinou po česku. Byli to chovanci pražského lužického semináře.

Chystají se brzo zase k odjezdu do Prahy a těší se na ni. Mají nás Čechy, jako vůbec Lužičané, rádi. Ostatně nevím proč. Nechci ubíratí velikých zásluh našeho českého „čestného“ Lužičana, pana Adolfa Černého, jež se do této nepatrné stati nikterakž vměstnati nedají, ale pokud se historie týče, nemají opravdu Srbové příčiny, aby k nám lnuli. Mimo dobu, jež sahá téměř do praehistorie, kdy se spojil Samo s jejich panovníkem Dervanem (630) proti říši franko-germanské, je málo styků mezi Čechy a Lužicí, za něž bychom se nemusili — rdít. Když Boleslav Chrabrý v svém věhlasu a bystrozraku poslal syna svého Měčislava s poselstvem do Prahy, aby knížete Oldřicha vyzval k spo-

jenství proti Němcům a z jich područí pomohl osvoboditi Slovaný Polabské, zachovali jsme se způsobem, jehož nelze omluviti, třebaž bychom uznali, že se výbojnost Bole-slava Chrabrého zdála — a snad byla — nebezpečnou české samostatnosti. Poslové byli utraceni, princ byl jat, a bratr Oldřichův Jaromír se vypravil na pomoc Němcům. Boleslav na štěstí zvítězil nad oběma, ale pro nás je to tím trapnější. Teprv Karel IV. se lépe zachoval, ale nikoli jako panovník český, nýbrž jako císař německý. Vida hrozné nakládání s porobenými Slovaný, kázal v zlaté bulle, aby s nimi bylo lidsky a spravedlivě jednáno a jazyk jejich aby byl uznáván. Ovšem že to málo vydalo proti staletým tradicím, podle kterých, jak sami němečtí kronikáři vypravují, bývali Slované prodáváni do otroctví, nesměli svědčiti, s Němcem soud věsti, řemeslníkem nebo měšťanem se státi. Svazek politický s Čechy,*) trvajíc od Jana Lucemburského až po válku třicítiletou, Lužici prospěl pramálo v národních věcech (1319—1635) a se stanoviska slovanského nemá už významu docela nijakého. Živel vládnoucí ve městech byli Němci, šlechta byla rovněž poněmčena a lid — vlastní slovanský živel — podle ducha doby nebyl brán v úvahu. Naopak, když sem přišli Táborité, aby se pomstili Lužici za účast v taženích křížáckých, odnesli to tito nevinní jejich slovanští bratří, neboť podle zvyku byly především pustošeny a páleny vsi. Teprve zase r. 1560 se dovidáme, že se do Budyšína dostal za probožta Jaň z Leisentrittu, Čech, rodem z Olomouce, též polsky znající, jenž se o srbské kazatele staral a Srbům přál. Pak přichází vznik lužického semináře v Praze, při čemž jsme nikterakž, mimo hraběte Kolovrata-Krakovského, nebyli zúčastněni. A konečně se objevuje veliká postava našeho Palackého, jenž o své návštěvě Lužice r. 1845 radil, aby byla založena Maticе.

*) O Přemyslovcích (1076—1254) vůbec nemluvě.

Michal Hórnik se za to památce Palackého odvděčil. Dosáhl toho, že budyšínská Čechové založili spolek pojmenovaný po našem historikovi.

Toť — pokud vím — vše, co podstatně v minulosti nás Čechy s Lužičany dějinně a kulturně poutá. Lnou-li k nám bratři Lužičtí přece, je to cit výhradně platonický, pro nás jedině závazný, což bychom si měli již konečně uvědomiti . . .

Ale abychom se vrátili k naší kermušce. Vždyť nás toho tolik zde čeká! Stůl plný „tykanců“ (koláčů), káva nalita, likéry přichystány; čeká se jen, až pan kanovník usedne. Ale on dříve vítá mládež krátkými, vřelými slovy, v nichž není jediné fráze, jediného naduřelého výrazu.

Pak se zasedlo k uchystaným hodům, jež se střídaly se zpěvy.

Měsíc stál vysoko na obloze, když jsme se vraceli domů. Pan kanovník byl v růžové náladě. Velmi k tomu přispívala čarokrásná noc, rozkošná pohoda. Vzpomínal na časy, kdy i on byl v Praze. Bylo to před padesáti lety.

„Ale tenkrát jste nemluvili v Praze česky ani tak mnoho, ani tak dobře,“ obrátil se na mne se svým dobráckým úsměvem, neboť to neměla býti výčitka, nýbrž jen omluva, že on se tu nenaučil česky tak dobře, aby ještě dnes dovedl mluvit, třebaš nezapomněl docela.

Ovšem byla to divná doba, hrozná, mrtvá. V Čechách bylo ticho, Havlíček v Brixenu umíral, naši lepší lidé byli v žalářích a ve vyhnanství, a kdo byl na svobodě, nesměl ceknout, a také toho ani nedovedl.

Ale co naříkám? Jako by u nás kdy bylo bývalo podstatně lépe nebo podstatně hůř! Jako by vůbec na celé té ploše neobyčejné, již osud Slovanům k obývání svěřil, kdy slunko pořádně a trvale vysvitlo! Jako by se člověk všude nebořil do bezedné bařiny naší slovanské bídy! Opakuji: bezedné, leda by mohla býti jedna bída dnem druhé. Neboť nerada se u nás bída vyskytuje ojedinele. I v té Lu-

žici jako by nebylo dosti strádání, k němuž jsou Srbové odsouzeni! I tu musí se nám odhalovati obraz jiné ještě ubohosti naší, slovanské . . .

„Umíme my, katolíci duchovní, často polsky, což nám je někdy s prospěchem,“ vyprávěl mi totiž pan kanovník. Ale kdo by se těšil, že tu dojde na nějaký útěšný obrázek slovanské vzájemnosti, trpce by se zklamal. Týká se to slovanského dělného lidu, jenž chodí „do Sas na práci“. Nazývají se tam prostě „Sachsengängři“. Jsou to hlavně zedníci a nádenníci. V posledních letech jsou organizovány veliké výpravy polního dělnictva. Němec vše, jak známo, hned organizuje. Neboť bez metody a soustavy nebylo by Němce. Jeho agenti jdou do Haliče a do polského království a odtud přivezou tisíce našich lidí. Cestou se odehrávají děsné výjevy. Neboť obstarávání výpravy dvou nebo tří tisíc lidí, pokud se týče potravy a noclehu, není lehké, ani lhostejné se stanoviska peněžního. V Němcích se konají s našim lidem pravé trhy, pokud podnikatel už dříve neměl určité objednávky. Podle žádosti hospodářů pošle se tam a tam tolik a tolik takových a takových kusů: hochů, děvčat, žen nebo mužů. Teprv potom pošle se objednávacímu i listina, z níž se také doví, *koho* dostal. Do té doby věděl jen, *co* dostal. Na lužických vsích se najde mnoho služebných polských dívek, jež tak drsně mohou poznati — druhý slovanský národ. Je zřejmé, že hospodář dostane někdy osobu na zdraví zničenou, podlehlou strážní cestovní, nepotřebnou.

„Osud takové osoby je hrozný,“ vyprávěl pan kanovník. „Hospodář dostane pacienta místo dělní síly a je přirozené, že neochotně nešťastné osobě činí ošetřovatele. Ta mimo to nezná ani jazyka, je zcela opuštěná, zanedbaná; jediná smrt jí prokáže kus přátelské služby. Byl jsem nedávno v kruté zimě povolán k takovému děvčeti. Jak bylo šťastné, když ode mne slyšelo aspoň slovíčko, jemuž roz-

umělo! Brzo po mém odchodu skonalo. Kdo byla, jsme neznali. Pochovali jsme člověka bezejmenného.”

Ovšem v takovém případě je poškozen toliko liferant Němec, jenž je vázán zárukou, neznámo mi, jak velikou . . .

Začal bych o veselejším předměť, o křtinách, na něž byl pan kanovník pozván do Haslowa, dvě hodiny vzdáleného (rodiče kdysi oddával a až dosud všechny jejich děti křtil), ale tam jsem se setkal se svým starým známým, panem Jurijem Libšem, autorem srbské „Syntaxe”, farářem v blízkém Bačoni, a ten rovněž za krátko — v hovoru o polštině, kterou horlivě pěstuje — vyprávěl, jak často se mu naskytá možnost polské konverzace. A zase to byla možnost téhož osudného druhu . . .

Teprv když za čarovného večera jsme jeli z křtin domů, přišel jsem do nálady jasnější. Jela s námi wotrowská paní učitelová s dcerou, paní velmi hovorná, plná života, pravá Srbka od hlavy až k patě. Obě dámy byly jako vždy v srbském kroji. Paní učitelová je z bohatého rodu. Dcerku měla poslední leta v pensiónátě. Balík, jež s sebou měly, vztahoval se k odbytým křtinám. Nebyla to výslužka, bylo to něco důležitějšího. Její dceruška byla novorozeněti kmotrou, a proto musila mítí kroj, jenž patří k obřadu. Nosit se Srbkyně při každé slavnosti jinak.

Musil jsem sličnou dívku pochváliti, že jí „kmiotrovství” opravdu roztomile slušelo a paní učitelové jsem poskytl záminku, aby projevila svůj odpor k „německému” šatu. Není divu, že pevné, leskle vyžehlené tvary srbských životů, stuh a sukní, mihotající se pestrými barvami jako kaleidoskop, jsou jí nade vše. Srbka vypadá v svém kroji pevná, pružná.

Mimochodem podotýkám, že svak její, F. Rězák, dvorní kaplan v Drážďanech, je znám i u nás jako překladatel „Babičky”.

Blížila se doba mého odjezdu a já byl zván, buď abych zůstal ve Wotrowě do 6. října nebo abych přijel k onomu

dni. Toho dne se každoročně koná u pana Herrmanna schůze „Lužičarů”, lidí zasloužilých o časopis „Lužici”. Pan kanovník je poslední desítiletí jejím nakladatelem, t. j. platí deficit spojený s časopisem a výročně v tu dobu kolem sebe shromáždí i nynější i bývalé její spolupracovníky. Tu přijede dr. Muka z Freibergu, Andrický, Bart, Libš, z nedalekého Budyšina přibudou hosté, a tichá fara wotrowská obživne a rozezvucí se cinkotem pohárů.

Nezůstal jsem, nebylo mi lze. Za to můj hostitel pozval Barta-Čišinského a nadaného spisovatele Andrického, s nimiž jsme na rozloučenou společně poobědvali.

Bylo o čem hovořiti.

Je to ironie osudu. Pád Slovanů Polabských je shodný s historií výbojného křesťanství. Pokorné a láskyplné nauky Proroka nazaretského se zmocnily světské trůny, mocní panovníci užili ho jako řetězu proti těm, již se podrobiti chtěli, jako smrtícího palcátu proti těm, kdož se podrobiti nechťeli.

Nyní snaží se zde jeho výkonné orgány — duchovenstvo — aby napravily spáchané krivdy. Nutno to s díky vzíti na vědomí.

Podobni jsouc Noemovi, opatrně a bedlivě střeží archy lužického národa na slovanském Araratu, s nímž srovnávají Lužici. Ale vody ještě neodpadávají a holubice puštěné se nevracejí s ratolestmi, budícími naději. —

Sedal jsem v Biskopicích (Bischofswerdē) do vlaku, abych Lužici opustil. Ale nežli jsem se oddal osobním věcem a starostem, jimž jsem kráčel vstříc, připomněla mi stanice tato zajímavou vzpomínku z lužické minulosti. Stal se tu 15. července 1568 malý zázrak. Co se v celých Němecích až dosud zdálo nemožným, podařilo se tu onoho dne Srbovi Blažiju Wujovi. Stal se *měšťanem*. Nebylo to dovoleno slovanským autochtonům.

Ovšem to Wuje stálo 100 tolarů.